

Черга за чергою

Карабаські біженці у Вірменії через рік після виїзду все ще не можуть інтегруватися. Три головні причини.

З моменту етнічної чистки в Нагірному Карабасі минув рік. У вересні 2023 року, після дев'яти місяців блокади, Азербайджан розпочав військову операцію в Нагірному Карабасі, унаслідок якої практично все населення регіону, більше ніж 100 тис. осіб, було змушене покинути свої домівки і шукати притулок на території Вірменії.

Упродовж цього року розв'язання проблем карабаських біженців та їхня повноцінна інтеграція в новому середовищі залишаються першочерговими завданнями для вірменського суспільства і держави. Однак від самого початку було очевидно, що для країни з населенням у 3 млн осіб прийняття та облаштування понад 100 тис. біженців є вкрай складним завданням. Для порівняння: квота на прийом біженців у США на поточний фінансовий рік встановлена на рівні 125 тис. осіб.

Хоча з вирішенням короткострокових проблем насильно переміщених осіб уряд Вірменії впорався, надавши щомісячні грошові виплати, які допомагають біженцям розв'язати проблему високих цін на оренду житла, у питанні їхньої довгострокової інтеграції вже спостерігаються серйозні труднощі.

Невдачі уряду Вірменії в довгостроковій інтеграції карабаських біженців можна простежити за такими проміжними показниками: кількість біженців, які залишили країну назавжди; кількість поданих заяв на набуття громадянства; кількість сімей, які скористалися програмою житлової підтримки.

Близько 150 тис. осіб фактично втратили громадянство, незважаючи на те, що до

Протягом останнього року приблизно 12 тис. карабаських біженців залишили Вірменію, що становить понад 10 відсотків усіх насильно переміщених осіб 2023 року. Основними причинами такого відтоку стали високі ціни на житло та відсутність роботи,

цього мали всі права громадян Вірменії

що також свідчить про неефективність
інтеграційної політики.

Іншим тривожним показником є низька кількість заяв на отримання вірменського громадянства – всього 4300 осіб. Це стало наслідком рішення уряду, ухваленого в жовтні 2023 року, згідно з яким усіх карабаських біженців було оголошено особами, які перебувають під тимчасовим захистом. Унаслідок цього рішення паспорти з кодом 070, раніше видані карабаським вірменам, було визнано лише проїзними документами. Таким чином, близько 150 тис. осіб фактично втратили громадянство, незважаючи на те, що до цього мали всі права громадян Вірменії.

Багато власників таких паспортів працювали в державній системі, обіймали високі державні посади, зокрема після Другої Карабаської війни 2020 року. Уряд обґрунтовував своє рішення прагненням забезпечити захист біженців і залучити міжнародну підтримку, але на практиці це не дало жодної користі ні державі, ні самим біженцям, лише створивши додаткові труднощі.

Із запровадженням тимчасового захисту було також введено заборону на виїзд із країни для тих, хто не отримав посвідчення про тимчасовий захист. Але процес отримання цього документа ускладнився через велику кількість заявників і нездатність держапарату обробити дані в найкоротші терміни. Уже за кілька місяців серед карабаських біженців почав циркулювати гіркий жарт: вони втекли від блокадних хлібних черг, щоб опинитися в чергах біля паспортних відділень у Єревані.

На цьому етапі документ про тимчасовий захист не має жодного практичного значення і використовується біженцями тільки під час перетину кордону. Про існування такого документа знають тільки вірменські прикордонники.

Вищезазначене рішення також серйозно обмежило можливості біженців для отримання іноземних віз. Деякі західні посольства, посилаючись на позицію уряду, відмовляються розглядати заяви на візи від власників паспортів із кодом 070, оскільки вони не визнаються паспортами Республіки Вірменія.

Усі ці рішення уряду частково пояснюють відсутність ентузіазму в карабаських біженців у питанні отримання нових вірменських паспортів. Іншою причиною можуть бути побоювання біженців позбутися колективних та інших прав у разі відмови від паспортів із «карабаським» кодом. Відсутність ефективного комунікації в цих

питаннях з боку уряду сприяє існуванню таких побоювань.

*Показником
неефективності
політики інтеграції
біженців є програма
житлового забезпечення*

Третім показником неефективності політики інтеграції біженців є програма житлового забезпечення. Ця програма, ухвалена урядом у травні 2024 року, передбачає видачу спеціальних сертифікатів на суму від 3 до 5 млн драмів (від \$7500 до \$12 500) для кожного біженця. Сума сертифіката залежить від населеного пункту, у якому планують купівлю житла: що ближчий населений пункт до Єревана, то нижчий номінал сертифіката.

За останніми даними, 928 біженців подали заяви на отримання сертифікатів, з яких поки що було схвалено 23. Ці низькі показники можна пояснити кількома факторами. На практиці скористатися програмою можуть лише три категорії громадян: сім'ї, готові придбати житло в прикордонних регіонах країни, де вартість нерухомості нижча, а номінал сертифіката вищий; великі сім'ї, які можуть зібрати більшу кількість сертифікатів; біженці, які мають кредитоспроможність, що дає змогу використовувати сертифікати для отримання іпотечного кредиту на купівлю житла.

Придбання житла в прикордонних регіонах ускладнене тим, що основна частина робочих місць у країні зосереджена в Єревані та його околицях. Відповідно, більшість біженців воліють селитися саме в цій частині Вірменії.

Очевидно також, що серед біженців обмежена кількість кредитоспроможних людей. Відомо, що за останній рік працевлаштувалися 18 946 біженців, з яких тільки частина може мати можливість отримання іпотечного кредиту.

*До недоліків і помилок
вірменського уряду
додається вкрай
обмежена міжнародна
підтримка*

До недоліків і помилок вірменського уряду додається вкрай обмежена міжнародна підтримка у вирішенні цієї гуманітарної катастрофи. Станом на червень 2024 року, Вірменія отримала допомогу в розмірі \$109 млн від міжнародних партнерів для підтримки потреб карабаських біженців. Важливо зазначити, що значна частина цієї суми – це обіцянки, а не фактично отримані кошти. Для порівняння: пакет допомоги Грузії після серпневої війни 2008 року становив \$4,5 млрд.

Частка США та ЄС становить близько \$30 млн. Зважаючи на їхню активну участь у переговорному процесі, що завершився етнічною чисткою в Нагірному Карабасі, а також на заяви американських офіційних осіб напередодні азербайджанської військової операції про те, що США не допустять нападу на карабаський народ, Вашингтон і Брюссель несуть значну відповідальність за долю карабаських біженців. Потрібно також зазначити, що такі невтішні обсяги міжнародної допомоги теж є результатом упущень та неефективної роботи вірменського уряду.

Насамкінець треба підкреслити, що розв'язання всіх вищезазначених проблем взаємопов'язані. Для підвищення ефективності програми житлового забезпечення необхідно активно працювати над підвищенням кваліфікації біженців, їхньою перекваліфікацією, над створенням нових робочих місць, а також підтримувати людей, які прагнуть розпочати власний бізнес. Вирішення цих завдань призведе до значного зростання платоспроможності серед біженців та активізації програми сертифікатів. Це, зі свого боку, збільшить кількість заяв на вірменське громадянство, оскільки тільки біженці, які є громадянами Вірменії, можуть скористатися програмою. Усунення цих проблем також допоможе скоротити темпи відтоку біженців із країни. Але очевидно, що Вірменія не зможе впоратися з цими викликами самотужки без значної міжнародної допомоги. Багато чого залежатиме від масштабу західного сприяння Вірменії в процесі вирішення цих довгострокових проблем.

Тигран Григорян

Єреван

Тигран Григорян (Tigran Grigoryan) – політолог і керівник «Регіонального центру демократії та безпеки» в Єревані. Він також є колумністом і політичним коментатором у Civilnet.am. У 2020-2021 роках працював у Раді безпеки Вірменії.

